

НАРОДНА СКУПШТИНА

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ О РАДУ СРПСКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

ИЗЛАЗИ СВАКИ ДАН ЗА ВРЕМЕ СКУПШТИНСКОГ РАДА

ПРЕТИЛАТУ ПРИМА

КРАЉЕВСКО-СРПСКА ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА



ЦЕНА ЈЕ ЛИСТУ:

ЗА СРБИЈУ 6 ДИИ. МЕСЕЧНО

ОД ЈЕДНОГА БРОЈА 0.40 ДИИ.

ЗА СТРАНЕ ЗЕМЉЕ ПОШТАНСКОГ САВЕЗА 15 ДИИ. МЕСЕЧНО

УРЕЂУЈУ СКУПШТИНСКИ СЕКРЕТАРИ:

Ранко Петровић, Доброслав Ружић, Љуб. П. Ђирић.

БРОЈ 64

УТОРАК 12 ФЕБРУАРА 1891

ГОДИНА I

54 САСТАНАК

3 фебруара 1891 год. у Београду

ПРЕДСЕДАВАО ПОТПРЕДСЕДНИК

Димитрије Катич

СЕКРЕТАР

Љуб. П. Ђирић

(НАСТАВАК)

(О буџету: Ст. Рибарац)

Навешћу још и два факта у том циљу. Ту долази и онај закон о патентарини. Ако је икад Народно Представништво издало какав племенит закон, то је закон о патентарини, јер је он сачувао од терета и занатлију и сељака српског. Али онда је наша опозиција кидисала на тај закон. И сад на једанпут ти исти људи кажу, да влада у то доба није водила никаквог рачуна о условима, којима се ствара економска самосталност нашег народа и чува економска снага његова.

Има још једна ствар, која тако исто задире у економски и морални живот народни. Ондашња економска политика сматрала је за дужност, да се не одазове захтевима да се села проглашавају за варошице. Г. Риста Поповић сведок ми је да се тадашња влада опирала да се Голубац прогласи за варошицу. Међутим доцније за поћ ницале су варошице, па и данас то исто се ради. Село Колари прогласило се за варошицу. На сваки начин да су огуд последице у сваком погледу штетне.

Како је г. Марко Петровић кудно целокупну политику тадашњу и како тврди, да та политика „ништа добро није донела“, ја у погледу на финансију и економију земаљску имам да кажем ово.

Што се тиче финансија државних она је оставила буџет државни 19 милиони динара, без дефицита, а што се тиче дугова државних она је оставила на 30 милиона дуга, али после два рата; али и ти дугови били су у земљи, били су унутрашњи дугови, које је доцнија напредњачка политика без нужде претворила у спољашње дугове. Што се тиче спољашње политике и важности Сибије у спољашним одношјима, та политика 19 Октобра 1880 г. оставила је народну војску, оставила је Србију на угледном месту у свему, оставила је Србију као земљу на коју целом српском племену неослобођеном. А што је најглавније та политика крунисала је свој рад својом бригом за учвршћење економско, крунисала је великом борбом у трговинском питању.

Г. министар финансије јуче је казао, да главни узрок нашим недаћама јесу трговински уговори. Ја могу да поверујем да ће г. министар финансија одговорити правилно на

питање: шта би било да је Србија те године прекинула трговинске одношаје са Аустро-Угарском, и у онако повољним финансијским и економским приликама, тако рећи без дугова, зар Србија не би сад била важан трговачки и индустријски центар? Зар Србија с том борбом не би подигла морал и патриотизам? Да, господо, све мере, које су предузете за заштиту наших заната само су палијативе, и сви покушаји да се наши занати подигну удружењима, бесплодни су, јер стоји славна сметња — трговински уговор, за који сте и ви гласали са напредњацима заједно. (Чује се из већине: није истина.)

Ја дакле одајем признање родољубивом и правилном схваћању г. мин. финансија у овој ствари и донекле сматрам да је главни узрок недаће на томе пољу трговински уговор. Али, ако се оцењује, ко има кривице за трговински уговор, онда су криви и радикали, који су гласали за тај уговор, ако има штете од тога уговора, ми немамо да повучемо никакве одговорности.

Оном злогласном напредњачком формулом од 1880 г., којим је Аустрија задобила право да економски уђе у Србију, повиштени су сви услови, који могу да одрже један народ чист и здрав у економском погледу. Но не само то, но под притиском лажног уверења, да Србија може да расте и напредује ако показује растење у буџету, под притиском тога изоваченог уверења, почео је да се повећава буџет, и народна привреда остала је на истом ступњу и опадала је. Последица тога растења буџета била је и растење дефицита и на послетку дошло се до оваквог огромног задужења Србије. Они људи, који су примили онако чисто наслеђе из либералних руку, ти људи нису чисто и разумно употребили то наслеђе, него су га профућкали. И ако ви сад можете ви ети књижицу, којом се швиндује, као да су либерали криви за Банту-а, као да су либерали задужили земљу са 170 милиона динара, то је знак нездравог душевног стања у тих аутора, који Србији не могу више учинити никакве штете.

Ја ћу сад понут г. Марку Петровића да пређем на ову тачку, на којој су се догађаји почели развијати у новом добу, на оне дане кад је дат нов Устав. Ако је г. Марку Петровићу услед изјаве краља Милана, „да је Србија на прагу банкротства“ „замагло пред очима“, ја не знам у каквом је стању био г. Марко, кад то и пре изјаве није видео, и у каквом стању налази сад, кад тврди, да Устав не да се може учинити штогод да се извучемо из данашњих кобних финансијских прилика.

Ми смо, господо, све веровали да ће Србија задобијати новом Уставом, добити и нове уставне гаранције, за лична, имовна и политична права својих држављана. Веровали смо да ће тим Уставом да престане даља борба за те гаранције, а кад престане та борба да ће сви духови у земљи бити упућени на то, да се ојача народна привреда, да ће све странке

заједнички да траже услова за што већу производњу народну. Али ја констатујем да смо се ми преварили. Јер се та борба још и сад продужава само у облику: да се та уставна јемства одрже у важности.

Господо, доведен у незгодан положај да помири про-шлост радикалне странке са садашњим стањем, г. Марко учинио је грех и пред Скупштином и пред народом, кад је казао да је за све то, па и за овако велики буџет, крив Устав, и да је половина Устава одредила да се држи старо стање. А ја кажем да то не стоји. А ако стоји, онда је опет крива радикална странка, која је са својих 500 посланика примила тај Устав, јер то не може више ни да се ви у приликама размећете Уставом као искључиво вашим делом, а кад вам треба да кажете да вам га је други натурао. Г. Марко обраћа се нама на каже: „разрешите нас од дужности да их вршимо по Уставу, па ћете видети шта ћемо учинити“; а ја му на то одговарам: „вршите Устав савесно и мудро, па ћете видети да ће земља бити срећна.“ Да Устав није крив, ево вам једног примера из лањског нашег рада. Ви знате да смо ми поднели једну интерпелацију за што се дувански магацини подижу више но што их треба и противзаконито. Већина Скупштинска ту нашу жељу није прихватила, него је прешла преко те ствари на дневни ред, и сад у истој мери појављују се лиферанти са својим прождрљивим претензијама какви су се појавили од пре 10 год. на овамо, од напредњака.

Да, господо, није крив Устав; и може се рећи да није криво ни целокупно друштвено стање, него је крива ваша владавина, која отворено на себи носи тиг партиски. Ја призивајем да је Устав завео неке нове инсигрције, али од начина, на који ће се оне извести, зависи да ли ће бити у буџету повишења или не. И ако узмемо да је Устав наредно реорганизацију судова, онда не можемо извести, да је се морала повећати партија за пензионисање, јер се све судије нису морале уклонити са својих места.

Навешћу у противном још неке доказе, јер ми на то да је права сам пог. Марко кад је казао да мејанције, који су постављени за начелнике и канетане, боље врше дужност него школовани људи.

Ја, господо, мислим, верујући у здраво суђење пог. Марково, бар што се овога питања тиче, да је ово са свим случајно изишло из његових уста, јер ако би он то у истини мислио, онда шта остаје нама? Остаје нам да тврдимо да су били они попови, који су добили као манастирски кувари, бољи него који су свршили богословију. Али, господо, ми не вичемо против оних, који се постављају за канетане само за то, што су механици, јер признајемо у основи влади права да она склани контингент управних чиновника из одличних јој људи, из људи који ће разумевати своје дужности, али и то само доде, докле се не задире у државне интересе.

Него оно, што нам даје највише права да вичемо против њених механиција — начелника то је за то, што ми имамо уверења да ти људи оскудевају спремом и на тај начин не могу гарантовати правни поредак у земљи. А друго што се се тиме интересује буџет државни. Ја призивајем, господо, да је владавина, коју су наследили радикали, оставила тешко наслеђе: да је учинила тешке грехове. Али за исправљање тих погрешака било је других лекова а не из крајности једнога партизанства прелазити у крајности другога.

Ја нећу, да поричем да је било људи, које је у томе часу требало истерати из службе, али тврдим да је било и таквих људи, који би само служили на част служби државној да су у служби остали, али који су ипак уклоњени и само за то, што не беху партизани новог радикалног поретка.

Господни министар финансија јуче је, одговарајући на примедбе мог пријатеља Авакумовића, да се држав. порез не наплаћује и да стоји на дугу, казао, да се узрок томе налази у оскудици финансијских органа. Ја сам слободан да и јавим да је такво тврђење г. министра неправилно и нетачно, јер је он сам поднео Скупштини предлог, којим је тражио организацију порезника, како они сад дојетвују.

И ја мислим био број порезника овозици, колики је сад или колики је пре био, или и већи, то не може причинити да државни пореза угиче у државну благајну у оној количини, у којој се буџетом предвиђа. Други је узрок томе. То је последица оне опасне пропаганде, која је унешена у Србију пре 20 год., то је штетна последица онога радикалног агитовања, која је народу без резерве обећавала све, а сада му се не даје ништа. Свет коме се у четири ока и на уво шантало да не треба плаћати порезу, свет који се учио да му није потребна војска, да му нису потребне школе, тај свет сад тражи од вас рачуна о вашем обећању, и за то што не можете да подмирите та обећања, то је један од главних узрока што се свет устеже плаћањем порезе.

За доказ тога ено вам молба пред Скупштином, у којој једно село тражи да му се смањи порез. Господо, одкад постоји Скупштина у Србији, никад није било такве молбе, а кад се она сад подноси, то је одјек онога неправнога учења народа, којим се је кидео државни живот, к њим су се порицале правне потребе државне. То је главни разлог, а има их још не мање важних. Један од њих стоји у оним злоупотребима кметовским, које су последњих дана избиле на површину. Ви знате да у шабачком округу имају два кмета, од којих је један придигао на 12.000 дин. од порезе, а за другога се тврди да је такође дигао по замашну суму. Можете ли ви да тражите од грађана општ. коцелевачке да вам радо дају порезу, кад кривце не апсите, или кад их једном уапшене пуштате. Али да вама требају људи, који ће да чине услуге партиске, и ви сте кавалери те им одобравате да чине што хоће па да им ништа не буде.

Господо, ја вам благодарим на стрпљењу, којим сте саслушали овај мој говор, за који ја искрено признајем да се није много тичао специјалнога питања, које се претреса у Скупштини, али и та ваша великодушност није баш због тога, што имате много расположења према мени, него с тога, што сте тако исто саслушали једног човека, који такође није говорио о ономе што је на реду. А ја ћу да се вратим на говор г. Марка Петровића, и споменућу још једну тачку његовог говора у којој тврди, да и ако је повећан овај буџет, то је стављен 1 мил. дин. у буџету министарства привреде да се помогне нашој привреди. Ја то признајем и видим у буџету, али кад се то тврди сигурно, да ће се то уногребити на ојачање привреде, онда вас питам, где је она цифра од 1 мил. дин., која је у његом циљу предвиђена законом о зајму од 1887, који је прва радикална влада учинила. Где је та сума? Отишла је на попуњење дефицита, на се бојим да и ова неће тако отићи. — Тешко је, господо, у опште бранити ствар несправедну, тешко је бранити оно, што се не да одбранити, тешко је казати да у Србији цвета економско благостање и финансије, и то доказивати повећањем буџета, кад је цео свет уверен да није. И ми нећемо никог тиме преварити. Свет ће знати да је то наша невоља и пред том невољом он ће умети да се равна. Према томе ако је у Народном Представништву пала реч, којом је доказана потреба штедње, ако је ту потребу штедње прихватно онако лепо г. Р. Тајсић као члан мањине буџетског одбора, то није реч празна. То је реч која се валазила икад у програму садашње скупштинске већине, која се налази и у програму нашем. Та реч представља појам који много вреди. Прелазити преко тога, негирати то значи да се није знало, шта се пре радило. Јер ако се оће да једна странка има трајности, да подиже народ, онда треба да испуњава реч, коју је дала једном приликом. Ако пођемо овим путем, онда ће нас ово стање довести докле, да ће наш свет да окрене леђа свима да изгуби веру у све. И шта онда настаје? Онда настаје апатија, у којој постоје могућна најбешња реакција. Чувајмо се, господо, заједнички од тога стања!

Али г. Марко Петровић дотичући се штедње казао је: *па каква је то штедња у празној кући?* Он, који криви време у коме је „буџет дремао на 11 милиона“, а земља била пуна, он признаје, да је сад „кућа празна“, па му ипак не смета да брани овако велики буџет!

www.unilib.rs Ако је, господо, сувишна *штедња* у «празној кући», а како је расипање и разметање у таквој кући?

Но ако је празна кућа, остао је кров и дуварови и расипањем може се довести у питање и сам кров и дувари, а ако се штеди, може се бар то очувати.

Очувајмо ми штедњу, а она је могућа само кад се не буде радило партизански, само кад се буду задовољавале праве потребе државне!

Господо, што је казао мој поштовани пријатељ г. Авакумовић јуче, што сам ја сад казао о овој ствари — то верујте ми, није инат. У расправи државних послова, ми не знамо за инат, ми инат остављамо на прагу ове народне куће, а ако има рекламације, оне су почеле од вас, кад сте засновали своје политичко биће, па и сад потичу од вас. У тим рекламацијама ми имамо само толико удела, што се достојно бринумо од ваших недостојних нападаја.

Што год смо ја и г. Авакумовић казали, то је израз нашег права, да контролишемо све послове државне, да контролишемо све издатке државне, то је израз наше дужности, да спречимо штетан рад у држави и све оно, што може довести у питање целокупан живот народни.

Ви можете да решите, како хоћете, ову ствар, али немојте заборавити, да свака зла радња ваша повлачи за собом губитак ваше снаге, па тако може бити и са вашим решењем овог буџета. А ми ћемо да гласамо против овога буџета.

Марко Петровић — Молим вас за исправку неколико навода, које је погрешно овде изнео г. предговорник. Никад нисам казао да Србија није имала за 25 прошлих година никакве тековине, но за 25 прошлих година, нису се владе старале, да подмире и припреме ни приближно Србији све оно, што јој као држави, за њен свестран напредак треба. Иначе, да је за времена Србији спреmano све оно, што је може кретати за временом, ми не би данас имали ове кубуре, чиме и како да подмиримо оvolики буџет државни, који је стајао вазда у вези нераздвајно са политичном радњом и правцем државника из прошлости. Даље сам казао, да велики буџет није само за то хрџав, што је велики, него за то, што он не вамирује привредну и осталу напредну снагу једног народа и државе, него се троши на отплату неразвијених дугова, и на издржавање некорисних установа државних, које су се преживеле, али које су Уставом утврђене и не могу се за сада још да уклоне. Ја онег понављам, да се у Босни није могло ни пре са потпуном спремом и поузданим резултатима ући са буџетом од 11.000.000, а да је моје мишљење правилно сведок ми је Ђуниче, па би жељиво да се у будуће такве погрешке не чине, јер нас скупо стају. Што се тиче навода, да сам ја казао, да су чиновници механиције бољи од школованих људи, то није истина, него сам казао то, да на жалост, имало је чиновника факултетлија у нашој прошлости, који су се показивали гори од сваког механиције, а да је међутим, данас, мало жалби на ове чиновнике, на које пишане господо из опозиције, и који нису можда школовани као они, од којих је народ као од зверова пропатно. (Тако је).

Што се тиче тога, да сам ја казао, да не треба у празној кући штедити, ни то не стоји. Ја сам казао: да се нема шта штедити у празној кући, као што се нема шта да упронасти. Толико сам имао да исправим погрешне наводе из мог јучерањег говора од стране г. Рибарца.

Ђока Анђелковић — Господо, једно велико питање стоји пред Народним Представништвом отворено, питање о расправи буџета Краљевине Србије за 1891 годину.

Из говора разних говорника, који су говорили против самог састава оваког буџета, нападња тачка њихова била је дефицит, а стреле биле су само фразе и ништа више, као: н. пр. да је народ преинтересан, да је дефицит порастао и т. д., даље и то да су расходи прекомерни и да се троши немилнице. Из разлагања господо, која су против оваког састава буџета, види се, да по њиховом мишљењу има дефицита најмање 10 до 14 мил. динара; а да међутим пореска моћ народна једва може дати суму од 40—42 мил. динара. Ну,

господо, из говора појединих нападача овога буџета увидео сам, да је анализа овог питања била и неозбиљна и неискрена, и само то изазвало ме је да и ја кажем неколико речи поводом овог питања.

Против чега се буне противници и изјављују сажаљење, то је, господо, против оваког склопа државног буџета. Ја ћу пристати донекле да се и сам сложим са осећањима господо из опозиције, али и ако постоји буџет Краљевине Србије у таком стању, опет он није за сажаљење, што је то дело руку наше странке и владе, јер бачи она најцрња пега буџетска дугови са дефицитом, то је производ прошлих минулих времена и пређашњих владавина. Садашњи буџет државни стоји по заповести земаљских закона, над којима бди Устав и они су фактички определили судбу нашем буџету. Свакојако се дакле зна, да је питање о овоме а не питање о самом стању, јер оно не може у многим никог задовољити, и не само данас већ дуго година.

Ну ми морамо прићи расправи буџета и, ако хоћемо да га расправимо, онда је природно ово питање: *шта је буџет?* Буџет је књига народног бића, она је књига прошлости и садашњости, која казује: још и шта све чини и жртвује један народ за своју будућност; буџет је обухватио све оно, што један народ има у својој прошлости, све оно, што га данас опредељује да живи; све оно што носи у себи погодбе и клице у вишем смислу те речи, као народа за будућност и национално јединство његово. Буџет је распоред сила народних онако, као што га тражи онстанак и ојачање народног живота. Буџет је дакле однос између примања и издавања, или прихода и расхода. Тако се него и пр. живот човека радника креће по томе принципу, који мора одговарати једначини: приход мора бити једнак расходу. Но то би било у оном случају и у оној мери када друштво не би могло да се креће или када та личност не би могла даље да постоји, но само од дана на дан. Но ми морамо друштво да сматрамо као један жив организам, као једну слику, која нам представља један хиљадугодишњи раст, који има свој корен, стабло, гране, које најпосле мора старити; чије се гране суше и друге се подмлађују и т. д. Према томе буџет има као што мало пре рекох, да представља потпуну слику тога, а тако исто и буџет мора представљати историју економскога и финансијскога живота једне државе, сем тога и садање стање и стање, које се предвиђа за будућност једнога народа и његове државе.

Дакле, ако се упустите у прошлост народну, онда се заиста морају извести жалосни упечатци, да се послужим изразима г. Васиљевића, но само ја не изводим оно, што он изводи, него нешто друго. Да се вратимо дакле у прошлост да видимо како су скланили буџети у прошла времена. На првом месту констатујем то, да из историје наших буџета знамо да дефицити постоје и то још из доба либералске владавине, да се доцније увећавао а да је тај дефицит пренесен и на радикалску владу, па и на овај буџет. Узгред да напоменем да и ако су буџети расли а с њима и дефицити још из давна, морам се сагласити на факт, да је прво радикал. влади испало за руком, да не да рашћење дефицита, па не само то, већ и да га смањује. Као што је познато г. министар финансије непобитним фактима потврдио је то, да је радикална владавина ту црну књигу из прошлости у неколико побелила и да је учинила да се дефицит смањи. Међутим какви су били односи буџетских партија у расходу у прошла времена? За време либералске владавине буџети су грађени и означавани с пореским грошевима. У том времену, господо, на министарству унутрашњих дела били су много већи издаци, но што су били на министарству просвете, што показује да су донста више трошили на издржавање полиције, него на просвету народну, на умни развитак његов.

На овом факту морам се мало више задржати, јер ми он буди успомене из времена Ђаковања и времена када смо будним оком пратили сваки корак сваки рад ондашње владе, који би био сметња или по некад олакшица развитка народног. И ако овај факат није довољан да обележи правац радње ондашње владавине, ипак се по њој познаје као и по другим

установама економским, или просветним, или финансијским да државно газдинство ондашњег времена није водило озбиљна рачуна о народном газдинству, о примању и издавању у народу, о дефициту или вишку у његовом газдовању. Рекох да се није водио озбиљан рачун о томе и то не само тада, већ и пре тога времена, а и после њега све до саме абдијације. Нека ми је дозвољено да задржим Народно Представништво у најбли најнеколиким моментима нашег политичког живота од пре 50—60 година, на ње се из тих најбоље моћи видети колика се брига и старање указивало, да се економски живот народни стави на здраву основу последица, које је благостање и нестајање дефицита у самом народу.

За овакву радњу државника увек се указивало важним лицем на то, да тако захтева виша политика земље, која је дуго година и д тим именом обустављала решавања како политичких тако и економских питања у земљи. Под речју виша политика за време кнеза Милоша разумевало се ово: да се Србија што је могуће више учврсти са својом независном унутрашњом управом, да се право о градовима расправи, а унутрашње уређење оно ће доћи само собом на решење, чим се ова питања као свршена сматрају. Но он је ипак у оном времену, као генералан човек сматрао, да ће нас скупе коштати борба економна са народима развијенијим, него ли борба политичка. Отуда је изнео питање: о чалми и шеширу и рекао: да се чувамо шешира, — да се дакле чувамо утицаја западне културе и цивилизације. После њега дошла је политика уставобранилаца, она се врзла више око унутрашњих раздора а народ је оставила самоме себи да економике како уме и тече и зарађује како зна. Створено је чиновништво број чиновника све се увећавао, створене су веће варошице, трговци — сељаци са селу долазе у варош — постају варошани, народно богатство се прикупља у руке трговаца и чиновника; прикупљанем тога богатства почињао је процес, који се зове економски назадак, јер са постојањем вароши оне нису постале средиште умног и културног развика, средишта за прерађивине занатске индустрије, већ беху, што су и до данас, проста места за размену народне имовине. Народ је кулчио да изаржи државни апарат, који је био потребан али не са оваким бројем некорисних радника, као што је то било заведено. Неке ситне уредбе морамо признати још су пре 30 година издали уставобранитељи а на име: да народ може из државне касе добити новац по 6⁰/₁₀, да чува сам шуме како зна и како уме. Сад долазе наредбе, кад да се сеје, коси и т. д., али тим административним наредбама у главном није се могло ништа постићи. Раздор је доватио маха, распаданје задруге отпочело, дефицит тек што није куцнуо на врата задруге, инкоснога човека и на врата народне куће. Земља је била под шумом, шума се почела крчити, земља јака а народ научио да је исисава а да јој ништа не враћа. Овако је стање било док најзад услед великих догађаја, коју је произведа француска револуција 1848 год., није наступило мали преврат у идејама и у нашој кнежевини. Тај звук одјекнуо је до дунавских обала, прешао их и ушао код нас у кога од оних младих људи, који су се искупили око „Невена Слоге,“ те идеје су прокрчиле себи пута и до петровске скупштине 1848 год. Ондашњи владалац позове скупштину у Крагујевац, и народ осећајући да има некога зла које га тишти, изјавио је на тако званој Петровској Скупштини жељу, да се поправи економско стање; тражио је трговачке школе, тражио је да чиновници буду поштенији, тражено је дакле оно, што је после доцније, може се рећи, постало политичким програмом једне странке, на првом месту чисто либералне, а после наше странке са особитим додатцима, о којима ћу посебице говорити и то с тога, што је г. Рибарац изводио дотади се постанка наше странке на начин, који прво не доликује озбиљном човеку а нарочито мом пријатељу, за кога нисам могао предпоставити да тако мало зна о самоме постанку наше странке, јер је и он из онога доба као што сам и ја. Но да оставимо то за тренутак, већ да видимо шта је било са жељама народним на петровској скупштини. Те су жеље остале без успеха. О народу се слабо ко бринуо, а још слабије да спасе народ, да спасе државу. Дошла је 1858 год., после доласка кнезова: Милоша и Михаила, олет је настало питање о томе: како народу економски да се помогне и ако је државна

статистика већ почела доказивати овај факт, да је народ од 1848—1858 имовно почео опадати, а да је такође почео опадати и у стоци и т. д. 1858 год. као што рекох, био је символ новог времена, символ слободоумља у Србији, но не и символ економног преображаја земље, јер у времену тога слободоумља, које је доста брзо било угашено за време владе кнеза Михаила, врло је мало рађено, или бар се мало мислило да се народу економски помогне. Створена је управа фондова, која је хтела да извуче народ из зеленашких руку, но који су се користили њоме? Варошани на првом месту су узели новац да зидају куће, да улепшавају варош и т. д. Даље, њоме су се користили зеленаши и каишари, који су народу дали новац под скуп интерес. Шта је још створено, како да се поради на економном бољитку народа? Сећам се из новина, да се тада помињало на трговачке школе, но знам као факт само то, да је онда установљена реалка, и знам да су неки младићи слати у Крагујевац да изучавају занате, као што се сад поново почело радити код крагујевачке фабрике.

Појмови ондашњих људи, који су управљали судбом наше земље, били су такве природе, да су економска питања, просветна питања потчињавали питањима тако зване „велике политике“, политике ослобођења и уједињења српства, а за ту цел питањима о организацији народне војске. Сад, је ли то и у колико било оправдано, у то нећу да се упуштам, али сматрајући да је на народно благостање требало онда у већој мери pazити, нагазим да се могао учинити далеко више онда, но што је учињено. Људе, који су онда покретали та питања, називали су фантазијама, производима лажног образовања, а доцније од 1868 г. па даље, називали су их комуницима, социјалистима, називали су их именима којима се крштавају људи, који су противу свакога реда у држави, људи који војују противу свију појмова и основа, на којима почива друштво, његов морални и материјални развитак.

Година 1868 дошла је. Онда је била прилика, да своје назоре остваре т. зв. либерали (Чује се из опозиције: што т. зв. либерали). Господо, ја сам употребио т. зв. либерали и сматрам за дужност да дам обавештења о томе, у колико је моја анализа добра у испитивању шта је либерална странка. Ја, господо, либералну странку сматрам ону с оним личностима од 1858 год., који су одстранили онај правац који је дотле владао, а све оно, што је 1868 год. скупљено, то су били полу либерали с апаратом старих началника, капетана и пандура, с оним погрешним појмовима о господарењу над народом и турсисањем на њим. Наступило је полу уставно стање, које никако није плод чистог либерализма, отуда се сви људи, који су то стање одржавали, с правом могу назвати полу либералима тим пре, јер се први људи као представници таквог либерализма нису чули у одсудним приликама, док међутим одлично поштујем људе од 1858 год., поштујем оне узвишене карактере, који су, кадри за име Србије да положе живот свој у одсудном моменту. И зато, дакле, период од 1868—80 год. називам периодом полулибералне ере. У тој периоди извршено је једно дело коме морам одати признање. Свакојако, радови за ослобођење српства заслужују да се сматрају као покушај да се српство ослободи, да се уједини, да се идеја јединства народа српског прогласи као законито право Србије и на тај начин пође путем, по коме ће српска држава брже и лакше доспети до циљева, који се лакше достигну у уједињеној држави. Но у томе времену ипак сматрам као оскудицу ово, што су се политичким питањима подчињавала економска питања, што државно газдин тво није вођено у пуној мери, рачуна о економском бољитку народа. Програм оног времена био је тако узак, тако слабо обрађен, да доиста није могао задовољити оне тежње млађе генерације наше интелегенције пред очевидним опадањем народног изнурења и самога народа у физичком, умном и моралном погледу.

Из те периоде господо људи из полулибералне ере могу се похвалити установом 5 дана орања земље, могу се похвалити окр. штедионицама, које су установљене у цели, да се народу помогне у одужењу својих дугова и да не пада у шаке зеленаша, али које су опет биле у корист каишара и зеленаша, против којих је јако свој глас дигла радикална странка и чији су

чланови крштени онаквим именима, као што то помену г. Ричардс.

Ови покушаји полуганског либерализма личе на покушаје летеће рибе, покушаји слаби и немогући да изврше поправке у оној мери, како би напредовало државно газдинство и с народним газдинством текло, како би од суфицита — вишка у народном газдинству био као последица суфицит — вишак и у цепу државном, т. ј. благајни државној. Но у том времену може се само још ово рећи, да још није наступио стицај, још се нису сустигли сви штетни утицаји по народно имућство.

Али сад наступа једна деценија, која се зове деценија задуживања народног, у већој мери у већој разлици. Та деценија одликује се потпуном дезорганизацијом рада. Она је довршила оно, што су наши државници отпочели пре 50 година. Из бирократског стабла одвојио се један огранак, који је скоро 7 година владао. Бирократизам је један другом предавао једно у наслеђе и оне принципе са којима се државном управља, принципе сада недовољне ненаучне, принципе који никад не могу бити довољни, да се држава правилно уреди и организује, да јој се даде солидна основица за рад и напредак. Као што рекох наступила је деценија задуживања на онако лакомислен начин, као што чине и наши прости сељаци. Он најпре однесе ђердан и да у залогу а другипуг тај ђердан размени и потроши, затим да парче земље у залогу, па тако редом и друге делове свога имања. Тако су радили и наши државници, сматрајући принцип задужења као користан и резонујући од прилике овако: држава чини оно исто што и сваки трговац, сваки трговац се задужује, један трговац који има 100 дук. може да се задужи са још 10 дук. а трговац који има 1000 дук. може да се задужи још 100 дук. и увек ће моћи да покрије дугове. И ако би тај принцип до неке могао вредити, али принцип претераног задуживања, принцип тај да се гради жељезница по врло скупе новце, која не даје могућности, да ће донети користи у будућности на онакав начин као што је грађена, ја сматрам да је принцип ненаучен и савршено противан економији народној и он је нота bene довео да се сустигну дефицити народни с дефицитом, који се пронашао у благајни државној. Дакле криза у опште то је девиза садањег времена, па и сад је криза у цепу сељака, криза је у цепу занатлије, криза је у цепу трговца, криза је и у благајни државној.

Колико ми је могуће било ја сам вам изнео и објаснио извесне политичке тренутке, објаснио сам колико могу Нар. Скупштини, од куд је дефицит, који као што мало пре рекох, постао је нападна тачка противника данашњег буџета Краљевине Србије.

Као што вам рекох, ја држим, да то није дело садашњости, него дело прошлости и не само то, но као што сам мало пре казао, то је књига бића, које представља не само садање стање већ и пређашње деценије. Јер ако хоћете да читате дугове, који су именовани у буџету, дугове прошлости, они су вам ту. Ту ћете видети на шта се троши, видећете садашњост и видећете распоред оних сила, које су потребне да одрже државу и да је напред крећу и у привреди и просвети и припреме у будућност.

Дакле кад сви говоримо о томе тешком и важном питању и нехотице признајем, да се јављају знаци државне немоћи а на првом месту народне немоћи и изцрпелости. Ти су се знаци пређе прикривали врло брижљиво иза завесе фиктивног буџета и званичним оптимизмом у новинама. Но господо, овај пројекат буџета није уображен, но стварни буџет. У колико је могуће у њему је предвиђено све што треба да се предвиди, а у исто време он износи податке, који су потребни а то су завршни рачуни од прошле године.

Као што сам напоменуо, историја дефицита развијала се постепено у државном буџету, па не само да су се дефицити опазили у каси државној, него оваким опадањем државног газдинства показао се овај дефицит у самом народу. Да занета није било абдикације услед стицаја та два дефицита, морала би наступити револуција, чије би последице можда дале чистију ситуацију у земљи.

Но свакако овде је у питању, кад је већ после абдикације дошла радикална влада, а и већина из те странке, да

ли је она имала за начело оно правило: „дајте нам добру политику, па ћемо вам дати добре финансије“, као и то да рђава политика повлачи за собом и рђаве финансије.

Ја се надам да сваки озбиљан посматрач, који неће да говори неискрено, и који буде посматрао општи преглед овога пројекта буџета и његове главне позиције, он ће паћи да је овај буџет правилав. Свакако овај буџет, као што је сад упоређен са буџетима из прошлих времена, никако не може да се сматра, да је толико црн, према буџетима који су имали дефицита од 10—12 милијуна динара. Буџет, као што неко рече, прави је црни ђаво, али он у радикалним рукама није тако црн, као што се он сада представља и молује, он нам је такав црн дошао у руке, и ми смо ипак учинили нешто, те је он постао белји, и кад би га ми уступили да га неко други склани, онда би тек они увидели, колико смо ми учинили, а колико они, који су нам га оставили у наслеђе са врло тешким условима за правилно склањање.

После овога доста опширног увода, сматрам за дужност да пређем сада на сам склоп овога буџета, и молим Народно Представништво, да има стрпљења и да ме саслуша, како ја мислим односно његових цифрених одношаја. За правилно оцењивање буџета имам на првом месту да дам ову изјаву: да, кад хоћемо да меримо велике даљине, нећемо узети за меру метар, већ километар, а кад хоћемо да меримо ситуу тежину нећемо употребити оку и килограме, већ грамове и драмове. Тако исто за велике ствари треба узети и велико мерило, којим се мере односи и какве резултате дају. Тога приступа придржаваћу се и при оцени буџета.

Да разгледамо сада како стоје приходи буџетски Приходи овога буџета су: од непосредне порезе 21 мил. дина; од посредне порезе 15 мил; од државних прихода 10 а од осталих 9. Хоћемо ли да испитамо редом ове четири главне позиције, колику вероватност имају ти приходи. Рекао бих да ми није потребно толико да доказујем, колики ће бити прави приход од непосредне порезе, пошто је питање о вероватности наплате непосредне порезе врло лепо расправно г. министар финансија, доказујући да би количина непосредне порезе била у много већој цифри наплаћена, кад би имали довољно финансијских органа, који би могли наплату порезе боље да изврше. Мој поштовани друг Др. Лаза Илић лепо је одговорио на ово питање, ко уредније плаћа порезу, да ли сиротиња или средња класа или богаташи? Ја мислим ако се озбиљно узме у обзир и оцену ова ствар, видеће се да се сиротиња увек прибојава и већином плаћа порезу. Тако исто и средњи сталез плаћа добро порезу, но имућнији сталез то не чини. То се опажа не само у Београду већ и у другим местима, по унутарности, да они не плаћају порезу на време. Али кад се узме количина, која се има утрошити на ове пореска надзорнике, онда можемо лако прорачунати онај вишак од тачно наплаћене порезе. Према томе сматрам, да су сви услови за правилну наплату већ ту. Што се тиче посредне порезе, ви знате да се она боље наплаћује. Због тога што је посредна пореза на предмете а не на личности, она се лакше и наплаћује, — отуда су приходи у туђим државама већином од посредних пореза. Те порезе утешно умножавају приходе и код нас.

Са овим стоји у вези то, да ћемо посредну порезу много лакше наплатити, а то заплаћивање даје се тим лакше и доказати, јер се оно види из завршних рачуна од прошле год. Ако дакле сад узмемо, да ће сем садањих предмета за посредну порезу бити и нове трошарине на кафу и шећер, а не само на со, као битну потребу, онда се надамо да ће нова трошарина бити довољна да правилно притичу приходи у државну благајну. Разуме се да мора имати још нешто друго, чега ради очекујем да ће бити правилније уношење прихода у државну благајну, а то ће бити трговачки уговори, које морамо закључивати у име божије до године и расправити тако, како би се наша економна самосталност ујемчила, како би правац политике, коју је предузела радикална странка, могао бити што плодноснији, са повољнијим резултатима, а у цели да се учврсте наше слободе и побољша тешко финансијско стање у земљи, тешко стање нашег народа.

Проговоривши ове неколике речи о државним приходима, ја сам узео на се и ту дужност, да се запитам, нашта се троше они и какав је распоред трошења у државним расходима. Кад се пажљиво прегледају и оцени на што се ти приходи троше, онда се види једно начело у трошењу, које се у полит. економији зове: *производно трошење*. У политичкој економији постоји правило да све, што се производних трошкова и расхода тиче, да се то сматра као уложени капитал, који доноси интерес, дакле приходе а сад знајући и за ову истину, — пређимо на разматрање питања: куда се девају буџетски приходи и на што се троше. Ви знате да нам буџет представља цифру од 57 мил. дин. Да одбијемо од тога 20 мил. 9 на дугове који су нам остали из прошлих времена, да одбијемо те, зашта криви нисмо, онда нам остаје 37 мил. дин. у буџету у правом смислу те речи. Но ако одбијемо и на то што ми већ имамо од 2—3 мил. дин. издатака на пензије, зашта такође ми нисмо криви као што нам се пребације, онда остаје да је прави буџет 35 мил. динара.

Кад се од 35. мил. одбију 7.200.000 на производне трошкове око монопола дувана и соли; за тим кад се узме сума 11.300.000 што долази од производног трошења на министарства: привреде, просвете и савнет, онда је сума од 18 и по милиона одређена на производно трошење. До 35. мил. треба дакле 16 и по мил. што остаје на одржање реда у земљи, на правду, на војску и остало још на спољни задатак Србије. Кад би одбили издатке намењене за спољни задавак Србије, онда би остало 15 и по мил. што се троши на одржање мира и правде у земљи.

Господо, друштво постоји да постигне извесно благостање; тога ради оно је подељено на раднике у коме једни раде једне, други друге послове, те тиме стварају намирнице многобројним потребама човековим. И сад узмите и процените добру ове суме у буџету и на какве се раднике троше, онда се мора сматрати да је донекле користан рад и овога, који нас ноћу чува и који чува наше имање, после и оног који дели правду и тиме уређује и одржава колико је могућно данас наша имовна и грађанска права. И то он дакле мора сматрати као користан рад. Мислим да ћете из овога распореда брзо увидети, да се већа цифра троши на производне радове, него на непроизводне, већа на умни и телесни развитак народни, на развитак саобраћајних средстава најзад и на производњу једног артикла — дувана, него она на држање реда и правду, јер је са свим јасно ово: да је 18½ милијуна већи од 15½ и да у овим цифрама, а као што рекох, и у будућим привредним и финанс. законима лежи основица за здраву политику, последице које су добре финансије добро државно па и народно газдинство.

Друштвена је наука изрекла ово начело: у земљи треба да постоје узајамно и у исто време *и услови реда и услови напретка*.

Услови реда то су они, који одржавају друштво, да је у миру и да се у опште креће у границама равнотеже; а услови напретка то су они елементи, који га преображавају, који га упућују у цивилизацију и културу. Према томе запамтите, да наш буџет троши више на напредак него на одржање реда, дакле на онај други — на одржање организма, на умножење свих сила, јер напредак није ништа друго него скуп сила, које се умножавају а у томе увећавају одржавају постојану равнотежу. Из овога разлагања, господо, ја се надам да сам вам доказао, да је наш буџет рационалан да је на разумној основи постављен. Сад долази још једна ствар у питање а то је не само добра основа, на коју буџет треба да почива и којом се одликује овај буџет, него још да државно и народно газдинство треба да иду упоредо.

Ја верујем, да за ово 2 године, странка радикална, из које је изашла ова скупштинска већина, није могла сем политичких рефорама, сем рефорама, које су лане учињене, ући брзо даље у реформе привредног циља. Али кад добро погледам на пројекте владине, из привредног дела, кад дакле погледате на то, шта ми хоћемо да постигнемо пројектима и шта ми имамо још да постигнемо, какве здраве темеље имамо

да ударимо националном напретку земаљске привреде, ја се уздам да се, сем рационалног услова на који почива овај буџет, има тек од сад да положи права основица, из које ће бити ова последица: *да се отклоне и исчисте дефицити прво из целих народног*, што ће благодатно утицати и на финансијску политику у земљи.

Тврдо верујем и надам се, да радикална странка неће бити судбине онога Сизифа, о коме се прича, да му је дат један камен да изнесе уз брдо и чим га донесе до на врх брда, он се откотрља и поново мора да га носи.

Уверен сам да начела радикалне странке, која су основана на врло научним основима савремене науке о друштву, да та здрава начела, која су у исто време производ здравих и истини узвишених и великих мисли, која су производ великих мислилаца европских не само из школе позитивиста, реалиста и модерних економиста, него и из школе оне чисто либералне, које је представник чувени *Џон Стјуарт Мил*, који *такође говори* о тим тако страшим стварима, социјализму и будућем склопу друштва политичком и економном, као што мисли г. Рибарац, — надам се дакле да те тако здраве мисли, не само код нас, него и у целој Европи, отпочети да дејствују, еманципујући и ослобођавајући масу народа испод притиска положаја виших редова друштва и притиска од капитала разуме се онако, као што захтевају данаш. прилике и колико се то данас може остављајући свакојако времену док се не дође до коначног ослобођења. Те мисли нису намере као што се о њима изражава г. Рибарац већ потпуно су стварне вредности, он би требао мало боље да их проучава. (Потпредседник: милим вас, господине, говорите о буџету, који је на претресу). Ја говорим о принципима на којима треба да почивају добра политика и добре финансије, говорим о томе како да буде сувитка у народном цену, а то стоји у присној вези са буџетом, — ја се дакле не упуштам и у оно, што није на дневном реду.

Сматрам да сам довољно показао основе на којима почива овај буџет, да сам доказао донекле који је одговоран за овако стање, да овај буџет није тако црн, као што га молују г. г. из опозиције овде у Скупштини.

Ево ме на крају са мојим разлагањима о буџету из којих се види, да су моји назови, и ако не толико песимистички за буџет као у г. г. противника, али ни толико оптимистички. Моја је тежња била да представим стање онакво, какво јесте са свима узроцима који су му претходили, отуда мени остаје сада још да се дотакнем и извесних говора г. г. говорника из опозиције као и мојих другова из већине. Моји одговори не ће бити дуги, јер сам уверен да је Скупштина овом дебатом доста заморена.

На првом месту сматрам за дужност да одговорим г. д-р. Драгиши Станојевићу и Проконијевићу, затим ћу се дотаћи говора г. г. Васиљевића, Рибарца, и Авакумовића.

Не обећавам да ћу се упуштати у пространо оповргавање њиховог говора, али оно што ме највише изазвало о томе морам говорити.

Г. д-р. Драгиша Станојевић тврдио је да је дефицит буџета у буџету француског краљевска био узрок за буну у Француској пре 100 година. Ја држим не дефицит у самоме буџету, него дефицит у народном цену, дефицит који се огледао у огорелом народу, који је тада представљао живи дефицит, да је он био узрок између осталих других узрока, који су лежали у самоме друштву француском.

Г. Драгиша, дотичући се буџетског стања и налазећи да је дефицит најмање 14—15 мил. динара вели, да је овим дефицитом наша држава осуђена на смрт, јер јој треба нових зајмова за покриће дефицита и с тога протестује против таквог стања. Но моме мишљењу не треба протестовати, већ смело гледати истини у очи, не треба очајавати, јер је очајање узвик изгубљене наде, већ треба уложити више прегаоштва, више духа, па ће на место очајног стања доћи уређено и напредно.

Г. Проконијевић казао је, да је разумно оно газдинство према пословици: да се пружамо онолико, колики нам је губер.

донета, да је теорија о губеру свакојако похвална, ако се не може ништа да увећа а оно бар да се не смањује, но треба се упитати да ли то пружање такво увек вреди? Нема сумње да је она пословица на свом месту, али ако хоћемо да имамо губер, с којим ће мо се покривати, онда треба знати још и то, да апсолутна штедња а непроизводња даје као последицу беспрекидно и стално потсецање губера до мере, докле га нестане; јар штедећи а не производећи ми смо себе и нехотиче осудили на стално опадање материјалног стања и на стално употребљавање губера све мањег и мањег, док најзад не останемо без покривке. Напредак појединог човека захтева улагање снаге, из које потиче напредак и развитак, увећавање богатства и могућства и он је пријатељ разумне штедње, која се опажа свуда у природи у великом, иначе је прекомерна штедња штетна као и прекомеран луксуз. Али, да се манемо овога разлагања, пример ће то боље осветлити.

Узмимо дакле једну задругу, то је у маломе држава, дакле рецимо да старешина извештава задругу о њеном стању и привреди па вели како је летина оманула, у стоку ударила зараза, справа нема добрих за пољорадњу. Шта да се ради? Питање је о наплату у привреди, о дефициту задружном, питање је хоће ли и треба ли одмах приступити потсецању губера а сем тога треба ли још што? Ако би се задруга држала начела: пружање до губера, она би до године имала још већи назадак и губер би се морао и на даље потсецати, докле га тек једног дана и нестане, но ако у задрузи има још живе снаге, она ће покрај штедње поћи још једним путем: пажљивог задужења да се набаве: стока, имање плуг и остали алати у опште увећала свој производни капитал, који би дао приходе и задрузи и очувао њен губер и вратио ономе зајмодавцу што је његово било.

Ето како ми мислимо да се испливава из невоља, ето како ја мислим да мора и сама држава радити у стварању овога буџета с том разликом, што мислим да, ако је за вајду доста је било задуживања и с овим је учињено колико се могло, да држава у опште више прима него што троши.

Мој поштовани професор Васиљевић рекао је, како је извештај одбор, већине показао ништавост покушаја, да се може учинити штогод, да се земља спасе из финансијских незгода. Ако би смо стали само на томе, ја би сматрао да је то речено са намером, да господин и сам увиђа тежак положај, против којег се боримо. Међутим мој поштовани професор није се задовољно тиме, већ је рекао да је и само мишљење председника већине и известноца, да је чак и ово слабо да извуче земљу из тешког финансијског стања. Ово ме изненађује у толико што знам извесно да је г. Тајсић био 1878 г. у Скупштини у Нишу, знам да је с друговима предлагао штедњу и знам да ондашњи људи, који су били на управи, да су их смејавали, да хоће да воде неку сељачку политику штедње, по којој би и држава и њени представници изгледали као просјаци и да хоће да штеде, што вели, не може да буде, јер држава српска мора да се изједначава са другим европским државама. „Потребно је да земљи чувамо углед и за то морамо да трошимо“ — то је рекао ако не г. Алимпије оно један од његових другова. Међутим ствар на једанпут сад обратно стоји и г. Алимпије постаје већи радикалац од Ранка Тајсића. Очеvidно мене тај факт изненађује и за то га износим овде Народној Скупштини да размисли: како то и одкуда да људи, који су негда били за то, да се буџет гради према назорима који постоје у науци, како да такви људи, сад од један пут постају већи католици од самога папе; како могу бити оних назора против којих су сами војевали и које су његови другови називали а можда и данас називају: болесна фантазија, лудачка штедња и т. д.

Колико је пажљиво и озбиљно изучавао овај буџет показује нам најбоље пошгов. Авакумовић тиме, што се у расправу буџета пустио као мајстор и познавалац, који врло добро зна његову основу; али ме је изненадило, кад сам у његовом говору чуо за једну примедбу, где замера министру финансије што није побројао анујетете, као што је лане урадио. Ја сам донео лањски буџет и видим да су у њему анујетети донета побројани, после погледам и видим да их овде у овоме про-

јекту нема. Одмах се сетих да сам их видео и нађем их овде под називом „годишње“ као засебни буџет наших дугова. Шта је овда могла значити ова примедба г. Авакумовића. Она га је одала, из ње се види колико је често превртао пројекат буџета поштовани посланик, те код првих његових листова није опазио где су засебни анујетети забележени. Из примедбе г. Авакумовића да нема алујетета појединих дугова у буџету види се још, са каквом је озбиљношћу изнисио једно тврђење усмено, неосновано на и непромишљено. Г. Авакумовић правећи ову примедбу одмах је пошао путем оваквог закључка: да је министар намерно прикрио годишњине, а то опет показује, да је г. посланик само због тога то могао предвидети, што је у своме испитивању пошао са злурадним уверењем, да је буџет радик. владе скроз погрешан прикривен и у тајанство умотан.

Не мање изненадио ме је овај контраст, који је господин изнео о цивилним служитељима код полиције са укидањем благодијања. Некако ја не знам да ли госп. у опште води рачуна о својој прошлости, а требало би да води. То што се сад зову цивилним служитељима а он их зове шпиунима, постојали су и пре, и ми смо их тако назвали. Ја и г. Рибарац кад смо били ђаци виђали смо кад кад те цивилне служитеље са замишљеним брковима; но неки пут могли смо да им заврамо траг, да пређемо у Земун и да донесемо по неку књигу. Не знам да ли су онда грађани престонице били толико услужни те су сами нудили своје услуге дабе, или су били плаћени; то ми није познато, али знам да се говорило о неком диспозиционом фонду. (Из опозиције чује се: има га и данас). Међутим можда је онда политика захтевала да се то прикрива а ми данас то нећемо, него кажемо оно што је у ствари.

Питање ја само: да ли сад ти људи врше шпијунску улогу (Чује се са разних клупа: не). Не. Дали ти људи шпијунирају ђаке као онда? (Са клупа: не). Ни то. Ја мислим да они никада не шпијунирају, него гледају да увате какву битангу, која сече кесе, али сумњам да данас врше ону улогу, коју су некада вршили. Главни је да су и онда постојали цивилни служитељи, да постоје и данас само што нису прикривени у буџету, него, тиме се смемо похвалити, отворено се они виде у буџету.

На завршетку имам да додирнем говор госп. Рибарца. То је мој школски друг, мој давнашњи пријатељ, но судбина нам је рекла да један пође једним, а други другим правцем. Он је више пута износио своје погледе на једну групу људи, која је пошла овим мојим путем, и износио их је на начин, да ми се чини, да му то не чини толико части, колико му чини части његова речитост. Он почиње своју анализу од 1868 год. и на свој начин хвали дело своје странке, којој сад припада а којој по свој прилици некада није одмах припадао — но то је у осталом његова ствар. Он каже да, кад се испитују односи друштвени после 1868 год. да се онда појављује једна клика људи са болесним мозговима и т. д. Он се при том послужио са таквим изразима, који свакојако не личе њему а донекле г. Срећковићу, који говори о тој ствари као неки највећи стручњак, а сваком другом забрањује да може говорити о њој, па ни онолико, колико сме сваки од нас овде као скроман човек, који врши своју дужност као посланик. Ја се чудим такој ароганцији како једнога, тако и другога господина из чијих уста падају речи: болесни мозгови, уснјане главе и т. д. (Панта Срећковић: ја то нисам казало). Ја сумњам да би они тако што могли рећи, кад би били мало боље познати са писањем, са мислима тих људи, на које они тако оштру новину управљају. Мене изненађује то, јер ја смем слободно тврдити да нису само идеје, које су тим младим људима у овом времену биле јаке, силне, наслеђене од највећих умова, као што сам мало пре поменуо — нису само те идеје биле њихов покретач, него енергија, младост, све је било ту да учини оно, што по дужности својој треба да се учини своме народу и своме племену. Идеје дакле, никако нису биле тако болесне, нездраве, јер, а донста ако уђете у анализу појава економних набићете да на томе раде људи који владају далеко више с тим појавима, него они који раде ту

www.stvar.ba двоје на троје, или који су преко других нешто чули да кажу: они знају само за имена Чернишевског, Маркса и т. д. и мисле да кад њих помену, они су све рекли. Боже сачувај! Девиза наше младости, нашега ђаковања била је да све решавамо да све проучавамо, да испитујемо, јер то је школа позитивиста, који хоће из факата да чине закључке. Могуће је да су тада чињени били и испадни, али то није било из неблагодарних осећаја, него из најплеменитијих намера: да се народу помогне (Одобравање). Ја сматрам да је недостојно речено од стране једнога господина, као да су се онда јављали људи, који су не знам на који начин помињали Франца Јосифа и Обреповића. Треба узети те књижице, прочитати их и видети их, па тек онда осудити човека за те његове по овом мишљењу тако зване болесне мозгове, фантазије, елементе перада и т. д.

Ја сматрам, да су људи из тога времена учинили услуге својој земљи, да су били далеко искренији један према другом, у опозицији кад су били владали су се као браћа — док ја не видим код вас слоге и једнодушности, као што личе људима високог образовања којим се ви хвалите, и таквих начела за која ви велите да су спасоносна.

Да није поштовано представништво заморено, ја бих још неколико речн проговорио, али сматрам да није у реду даље заморавати ваше стрпљење. За то мислим да двема трима речима завршим овај свој говор. Кад сам лане био известилац закона о уређењу округа и срезова г. г. Ранко Тајсић и Вића Раоџановић питали су се: шта ће бити са толиким чиновницима, самоуправним и државним и куда ће то да одведе. Ја сам онда изнео једно мишљење, кога се и сад придржавам, да у колико опада број чиновника државних, у толико мора да расти број самоуправних, и да никако не може да буде двојак их чиновника од једне исте струке. Ја сам онда рекао да ће пошто по закону о уређењу округа и срезова: окружна Скупштина има право да бира учитеља, лекара, инжењера, — да ће се онда буџет министарства грађевине, просвете и санитета смањити за толико у колико се за те послове буду старали чиновници које округ бира. Ја сматрам да је то мишљење потпуно оправдано и кад дође та рубрика у питање код детаљног претреса, ја ћу о томе и говорити, међутим сада изјављујем да је донета потребно, да се тај део буџета преда окружној скупштини, сталном окружном одбору, јер ми не можемо имати чиновнике за себе у округу, а да их имамо засебне и у државној служби, те да се направи читав вапаш и један непроизводан сталез у земљи.

Кад сумирамо ову цифру издатка министарства унутрашњих дела на санитет у 1 милион динара, који би били пренесени на буџете окр. скупштине а тако исто школ. фонд из министарства просвете 1,400,000, из мин. грађевине за окр. инжењере 126,000, која би на тај начин из буџета отпала, нашли бисмо да би се тада буџет смањило за 2¹/₂ милијуна динара. Према томе буџет овај од 57 милијуна динара, свео би се на 54¹/₂ милијуна.

На завршетку мога говора ред би био да сумирам говор, но то би отегло мој говор, с тога ћу укратко рећи ово, да је према приликама укупно узев овај буџет у основи добар и рационално склопљен; да иде путем смањивања дефицита, да ће економске реформе у привреди знатно допринети да дефицита нестане како у народу и његовој каси тако и у државној благајни и с овим мислим да сам одговорно својој дужности и изјављујем да овај буџет усвајам у начелу.

Драг. Станојевић — Г. Ђ. Анђелковић, рекао је, да сам ја у овој Скупштини учинио један очајнички узвик, но ја то писам учинио, већ је то неко други учинио на другом месту. Тај је казао да ова земља не може да живи, ако сваке друге или треће године не прави зајмове. Ја сам на против тврдио да ова земља може да живи, да напредује и да се развија без зајмова, а то значи да ја верујем у снагу ове земље и њену будућност, а онај који мисли да се у овој земљи морају чинити зајмови, онај је пустио свој очајнички уз-

вик, а ја сам говорио против тога. Кад би ја имао да пусти какав очајнички узвик он би се односио на ту околност, што се ни досад није приступило оним кореним реформама, којима је већ одавно требало да се приступи, те да буџет данашњи не буде овакав.

Арса Прокопијевић — Мени је веома жао што ме поштовани професор рђаво разумео, те је реч „губер“ разумео са свим буквално као што није требало; он га узима као некакву „мучангучу“ и налази да би требало подрезивати, па у томе подрезивању иде тако далеко да би га ократно. Ја му одговарам, да се он може подрезивати само докле док се не изравна са петом и перчином. Са народном изреком хтео сам представити овај државни буџет, који нас је оштетитио. А ако ко почне и даље обрезивати губер, који је иначе подрезан, он ће бити луд, јер ће под таквим губером озеисти. (Смеј) Кад сам поменуо губер, и казао да према њему треба да се протежемо, разумео сам да тако треба да удешавамо наше приходе и расходе, те да једни другима одговарају, јер никако не могу да се сложим, а не изгледа ми мудро и наметно да кад смо већ дужни треба да се дугова лечимо новим зајмовима. Шта више уверен сам, да су ретки случајеви гди се новим дуговима лечило болесно финансијско стање, но је се обично падало још у већу грешку и горе материјално стање.

Мијајло Веселиновић — Ја писам никакав научен ни школован човек, те да могу да објасним и докажем буџетско питање. Но у колико сам способан, ја ћу да наведем неколико разлога и да се дотакнем појединих позиција. Питање буџетско врло је важно, које има Народна Скупштина да реши и о коме се већ трећи дан води жива дебата и претрес, и то да ли да се поднесени пројекат прими или не. Данас у 1891 години води се три дана жива дебата, премда ми знамо вуло добро да пре 10—15 година није тога било, не само о буџетима, него и о другим државним питањима. Некад, кад су из данашње већине скупштинске, из чије је већине поникла радикална влада, кад су поједини говорници подизали свој глас против онога државног бесмисленог газдовања, ондашњи су државници називали те људе бунтовницима, немирним духовима и т. д.

Потпредседник — Изволте се г. посланиче вратити на дневни ред. Довољно је било историје с тога пређите на ствар.

Мијајло Веселиновић — Тада није било начелног претреса о буџету, и кад су се неки посланици данашње већине дизали прогив тога, онда су их називали разним називима. Данас кад је пројект буџета поднесен Скупштини, мени се чини да се не варам, да је поднесен од оних људи, који су тада протествовали, тражили и заступали мишљење, да такав буџет не треба да се прими, да су ти људи израдили овај буџет, и да на нама стоји да ли да га примимо или не. Таква влада, као што знате, дошла је пре две год. на управу земаљску, а каквим је начином и поверењем дошла на управу, то сви ви знате.

Вама је познато да је она дошла на управу земаљску са поверењем огромне већине народа, и кад је управу земаљску примила пре две године ми знамо шта је затекла, ми знамо како је изложено финансијско стање било. Као што знате затекла је 300 милиона дуга, неисплаћену реквизицију од 1876 год., неисплаћено земљиште за експропријацију, порез на дугу, и разне привремене ситне и крупе дугове и све то морала је данашња влада да доведе у склад и уреди, и поред свега што напоменух, она је затекла још преко 10 до 12 мил. дефицита. Затекла је такво стање, да се може рећи, као што је то г. министар финансија рекао банкротско стање. Та иста влада према таквом стању финансијском, својом енергијом, патриотским заузимањем, успела и одузела жељезницу из тако да речем курјачких чељусту и узела у државне руке.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)